

### บทที่ 3

#### ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ข้อมูลหลักในการรวบรวมเพื่อดำเนินการวิจัยจาก 2 แหล่งด้วยกัน คือ ข้อมูลจากเอกสาร ชุดองค์ความรู้ วัสดุการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของเครือข่ายชุมชน งานวิจัยและสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและข้อมูลจากการวิจัยภาคสนามโดยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่างการวิจัย การแลกเปลี่ยนพูดคุยกับกลุ่มประชาชน การสนทนากลุ่มย่อยกับชาวบ้านในพื้นที่ดำเนินการวิจัย การทำกิจกรรมร่วมกันในพื้นที่ ตลอดจนการจัดเวทีแลกเปลี่ยน แบ่งปันประสบการณ์ในการดำเนินงานของเครือข่าย ทั้งนี้เพื่อเป็นการรวบรวมองค์ความรู้ ความเข้าใจตลอดจนความคิดเห็น ซึ่งทั้งนี้ผู้วิจัย จะได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มา โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากการวิจัยและกรอบแนวคิดทฤษฎีมาเป็นแนวทางในการดำเนินการวิจัยและอธิบายผลการวิจัยที่ศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานเครือข่ายชุมชนป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด

#### 3.1 ขอบเขตการศึกษาวิจัย

- **ด้านพื้นที่ประชากร:** ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้เลือกพื้นที่เครือข่ายชุมชนอีสานล้านนา จังหวัดเชียงราย ซึ่งประกอบไปด้วยหมู่บ้านสมาชิกเครือข่าย จำนวน 14 หมู่บ้าน/ชุมชน ในเขต อำเภอเมือง อำเภอเวียงชัยและกิ่ง อ.เวียงเชียงรุ้ง จ.เชียงราย ทั้งนี้เพื่อที่จะศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการดำเนินงานเครือข่ายชุมชนป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด โดยพื้นที่ดังกล่าวมีลักษณะโครงสร้างประชากรที่คล้ายกัน กล่าวคือ เป็นกลุ่มชนคนอีสานที่อพยพมาอาศัยอยู่ในพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาวิจัยเหมือนกัน มีระบบความสัมพันธ์กันในความเป็นเครือญาติหรือความเป็นกลุ่มคนอีสานเหมือนกัน อีกทั้งเป็นพื้นที่ๆ มีแนวความคิด หลักปฏิบัติและวิถีชีวิตของประชากรที่ใกล้เคียงและสอดคล้องกัน จึงเป็นส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นในพื้นที่ โดยเฉพาะปัญหาเสพติดมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 จนถึงปัจจุบัน

- **ด้านเนื้อหา:** เป็นการศึกษาวิจัยที่ต้องการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานเครือข่ายชุมชนป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด โดยการดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ถึงอุดมการณ์ ฐานคิดสำคัญของคนในชุมชนในพื้นที่ดำเนินการของเครือข่าย ผ่านกลไกการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตลอดจนศึกษาวิธีการ กิจกรรมที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนในชุมชน

เครือข่ายที่ใช้ในการจัดการและแก้ไขปัญหาเสพติด พร้อมทั้งพิจารณาถึงการสร้างกระบวนการเรียนรู้และการขยายเครือข่ายและที่สำคัญ ภายได้ปรากฏการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจและนโยบายของรัฐและภายนอกที่เข้ามาสู่ชุมชน เข้ามากระทบต่อจุดยืนของการสร้างความมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ดำเนินงานของเครือข่ายหรือไม่อย่างไร ดังนั้นการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของแนวความคิด การมีส่วนร่วมของประชาชน โดยการขับเคลื่อนกระบวนการดำเนินงานผ่านกลไกเครือข่ายชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด

### 3.2 วิธีการดำเนินการวิจัย

#### • การกำหนดแหล่งข้อมูล

1. การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารบทความ ข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากพื้นที่และจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ

2. การรวบรวมข้อมูลภาคสนามในการศึกษาวิจัยผู้ที่จะให้ข้อมูลเหล่านี้ได้จะต้องเป็นผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์หรือเกี่ยวข้องในปรากฏการณ์การมีส่วนร่วม ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อดำเนินการเก็บข้อมูล ซึ่งมีดังนี้

2.1) ผู้นำหมู่บ้าน/ชุมชนที่เป็นทางการและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ เช่น พระสงฆ์, ผู้ใหญ่บ้าน, คณะกรรมการหมู่บ้าน, ผู้นำกลุ่มสตรี, กลุ่มออมทรัพย์, กลุ่มเยาวชน เป็นต้น

2.3) ประชาชนในหมู่บ้าน ชุมชนที่มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และกลุ่มประชาชนที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานทั้งนี้ มีกลุ่มที่เคยค้า เคยเสพยาเสพติดรวมอยู่ด้วย

2.4) บุคคล/องค์กรหรือหน่วยงาน ในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกระบวนการแก้ไขปัญหาเสพติดของชุมชน ได้แก่ ครูโรงเรียนประถมศึกษา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่โครงการประสานและสนับสนุนภาคประชาชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดภาคเหนือตอนบน

2.5) คณะกรรมการ ผู้ประสานงานเครือข่ายชุมชนอีสานล้านนา จังหวัดเชียงราย

### 3.3 เครื่องมือในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย

3.1) ตัวผู้วิจัยเอง เพราะการศึกษาวิจัยนี้เป็นการวิจัยที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนที่ใช้ฐานการมีส่วนร่วมผ่านวิธีการ กิจกรรมต่างๆ ดังนั้นการเก็บข้อมูลจำเป็นต้องสร้างความรู้จักคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริง รวมทั้งการสอบถาม สัมภาษณ์ การสังเกตสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมของผู้ให้ข้อมูลตลอดเวลา เพื่อเก็บเหตุผล ประเด็นและ

ประสบการณ์ที่สำคัญ รวมทั้งความรู้ลึกของผู้ให้ข้อมูลนำมาวิเคราะห์ประกอบกับข้อมูลเพื่อได้ข้อมูลที่ถูกต้องที่สุด

3.2) แบบสัมภาษณ์เป็นลักษณะคำถามแบบปลายเปิด ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดหัวข้อที่ทำการศึกษาไว้อย่างกว้างๆ ล่วงหน้า ใช้วิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นในการสัมภาษณ์ใน 4 ประเด็นหลักคือ

- ข้อมูลหมู่บ้าน/ชุมชน การตั้งถิ่นฐาน สภาพทางกายภาพโดยรวมของหมู่บ้านในพื้นที่ของเครือข่าย เช่น จำนวนหลังคาเรือน จำนวนคน สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคม วัฒนธรรมและการปกครอง รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนต่อชุมชนในเครือข่ายและระหว่างภายนอกชุมชนด้วย

- สถานการณ์ปัญหาสุขภาพเสพติดในพื้นที่ดำเนินการของเครือข่ายและชุมชน ได้แก่ ลักษณะความรุนแรง วิวัฒนาการของปัญหา เจ็บใจและปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดและการขยายตัวของปัญหา โดยการสอบถามนั้นผู้วิจัยถามจากสถานการณ์ปัจจุบันกลับไปหาอดีต เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับ การเกิดขึ้นของปัญหา วิธีคิดของเครือข่ายชุมชนที่มีต่อสถานการณ์ปัญหาเสพติดทั้งในปัจจุบันและในอดีต ตลอดจนแนวโน้มสถานการณ์ในอนาคตด้วย

- การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติดที่ผ่านอุดมการณ์ฐานคิดสำคัญของคนในชุมชน รวมถึงกลไกการดำเนินงาน วิธีการ ขั้นตอนและกิจกรรมต่างๆ ที่เครือข่ายชุมชนและคนในชุมชนได้ดำเนินการ ตลอดจนผลกระทบที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยเริ่มจากการถามจากผลที่เกิดเป็นรูปธรรมของการแก้ไขปัญหาก่อน เช่น ชุมชนได้ทำอะไรบ้างในการแก้ไขปัญหาเสพติด วิธีการหรือขั้นตอนเป็นอย่างไร ปัญหาอุปสรรค ข้อขัดข้องที่ยังคงมีอยู่โดยมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหบ้าง มีส่วนร่วมได้อย่างไร ผลที่เกิดขึ้น นอกจากคนภายในชุมชนช่วยกันแล้วคนภายนอกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการประสานและสนับสนุนการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างไร เป็นต้น

3.3) แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม เป็นแบบที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อบันทึกรายละเอียดที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต โดยผู้วิจัยได้แบ่งสัดส่วนของแบบบันทึกออกเป็น 2 ส่วนสำคัญได้แก่ ส่วนที่เป็นการบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต กับส่วนที่เป็นการบันทึก ข้อสังเกตและข้อคิดเห็นต่างๆ รวมถึงประเด็นสำคัญจากการแลกเปลี่ยน สัมภาษณ์เพิ่มเติมหลังจากที่ได้วิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละช่วงเวลา

3.4) การเปิดเวทีชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลและสะท้อนประสบการณ์ที่สำคัญที่เกิดจากการดำเนินงานร่วมกัน

3.5) เทปบันทึกเสียงและกล้องถ่ายรูปเพื่อช่วยให้การทำความเข้าใจและวิเคราะห์ข้อมูลในบางกรณีที่จำเป็น

### 3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1) การสร้างความสัมพันธ์กับเครือข่ายชุมชน ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยการเข้าไปในชุมชน เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการได้รับข้อมูลที่แท้จริง ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้เงื่อนไขของการที่เป็นผู้ประสานงานที่รับผิดชอบในพื้นที่ เครือข่ายชุมชนอีสานล้านนา ส่วนหนึ่งจึงมีประสบการณ์ในการทำงานกับเครือข่ายชุมชนนี้มาก่อน ในลักษณะของการทำงานแบบมีส่วนร่วม กล่าวคือ การเน้นที่บทบาทของชุมชนจะต้องเป็นผู้ตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนางานด้านต่างๆ ในพื้นที่ชุมชน เพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนเข้มแข็งป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพจิต จากเหตุผลที่ผู้วิจัยอยู่ในฐานะที่เคยเป็นบุคคลหนึ่งที่เคยทำงานกับเครือข่ายชุมชนนี้ จึงมีความสนิทสนมกับคนในชุมชนค่อนข้างดีและได้รับความร่วมมืออย่างดีในการให้ข้อมูล ผู้วิจัยไม่ได้เอาเกณฑ์คำถามในการวิจัยหรือกฎเกณฑ์ทางทฤษฎีเข้าไปยึดเยียดหรือตัดสิน แต่พยายามเข้าใจในกฎเกณฑ์และวิถีคิดของเครือข่ายชุมชน ในการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมด้วยกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้นำ และผู้รู้ทั้งในชุมชนและเครือข่ายเป็นสำคัญ

4.2) ทำการสังเกตข้อมูลทางกายภาพและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ดำเนินงานของเครือข่ายชุมชนโดยรวม โดยอาศัยจากการพิจารณาจากภูมิศาสตร์ สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในพื้นที่ รวมถึงการสังเกตปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน ในเครือข่าย การปฏิบัติตนหรือวิถีชีวิตของประชาชนและกลุ่มเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตและการร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น

4.3) การสัมภาษณ์แบบเชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิดพร้อมทั้งใช้ การเก็บข้อมูลจากเอกสารแบบสำรวจสรุปรายงานสถานการณ์ปัญหาสุขภาพจิตที่ทางสำนักงานป.ป.ส. เป็นผู้ออกแบบพร้อมทั้งดำเนินการบันทึกข้อมูล บันทึกเสียงและถ่ายรูปเป็นบางกรณี โดยแบ่งช่วงของการสัมภาษณ์เป็น 3 ส่วนหลัก คือ

ส่วนที่ 1: สัมภาษณ์เกี่ยวกับบริบทของชุมชนและสถานการณ์ปัญหาสุขภาพจิตในพื้นที่เครือข่ายชุมชน ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้าน โดยย่อ ลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองในชุมชน ระบบความสัมพันธ์ ส่วนทางด้านสถานการณ์ปัญหาสุขภาพจิตเป็นการสัมภาษณ์ที่มุ่งเน้นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ปัญหาสุขภาพจิต ภายใต้การเผชิญปัญหาและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เครือข่าย ตลอดจนการจัดการปัญหาในอดีตเพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขและปัจจัยแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปรากฏการณ์ปัจจุบัน

ส่วนที่ 2: สัมภาษณ์เกี่ยวกับระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและเครือข่ายที่ส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วม ซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้นำ คณะกรรมการชุมชน คณะกรรมการเครือข่าย ได้แก่ความสัมพันธ์ของคนทั้งในระดับครอบครัวและระดับเครือข่าย ความเชื่อทางวัฒนธรรม กิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือที่เครือข่ายได้ดำเนินงานร่วมกัน

ส่วนที่ 3: สัมภาษณ์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยผ่านอุดมการณ์ร่วมและฐานคิดที่สำคัญของคนในชุมชนและเครือข่าย กลไกการดำเนินงาน ขั้นตอนและวิธีการที่เครือข่ายชุมชนใช้ในการแก้ไขปัญหาเสพติด ซึ่งทั้งนี้การสัมภาษณ์จำเป็นที่จะต้องเรียนรู้พร้อมดำเนินกิจกรรมของชุมชนไปด้วย จึงจะสามารถเข้าใจในวิธีการและแนวคิดหรือหลักปฏิบัติของคนในชุมชน การทำความเข้าใจในลักษณะการสัมพันธ์ที่ถ่วงถึงการมีส่วนร่วมนั้นสิ่งหนึ่งที่เชื่อมโยงกันอยู่คือศักยภาพของชุมชน ในการร่วมมือจัดการกับปัญหาเสพติด โดยผ่านวิธีการต่างๆ การสัมภาษณ์ในแนวทางที่กล่าวมานั้นนอกจากจะได้ข้อมูลที่แท้จริงแล้ว ยังเป็นการกระตุ้นและพัฒนาจิตสำนึกของความเป็นเครือข่ายชุมชนอีกด้วย

### 3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

เนื่องจากการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การวิเคราะห์เชิงอธิบาย (Explanatory Research) อธิบายความจากข้อมูลการวิจัยภาคสนามโดยการสัมภาษณ์บุคคล สังเกตบริบทแวดล้อม และศึกษาเอกสาร ที่เกี่ยวข้องตามกรอบแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและแนวคิดเครือข่ายชุมชนกับการพัฒนา การวิเคราะห์ข้อมูลจึงทำพร้อมๆกับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยที่ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมในแต่ละครั้ง ทำการแบ่งข้อมูลและพิจารณาถึงความสมบูรณ์และความเพียงพอของข้อมูล โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบทั้งจากการนำกรอบแนวคิดทางทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัยมาจับและประเด็นศึกษาหากยังขาดข้อมูลบางประการ ผู้วิจัยได้ทำการตั้งประเด็นเพิ่มเติมเพื่อเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลต่อ อันจะส่งผลให้เกิดข้อมูลที่เอื้อต่อการศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ดำเนินงานของเครือข่ายชุมชนอีสานล้านนา ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด

### 3.6 การนำเสนอข้อมูล

แบ่งออกเป็น 6 บท คือ

บทที่ 1 บทนำเป็นการนำเสนอที่มาและความสำคัญของปัญหาวัตถุประสงค์การวิจัย  
 สมมติฐาน ขอบเขต คำจำกัดความ และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- บทที่ 2 ทฤษฎี แนวความคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในการศึกษาได้แก่
- 1) แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนแนวคิด
  - 2) แนวคิดเครือข่ายชุมชนกับการพัฒนา
- บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย เป็นการอธิบายถึงขอบเขตการศึกษา วิธีการดำเนินการวิจัย เครื่องมือในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ
- บทที่ 4 บริบทของเครือข่ายชุมชนกับภาวะการณ์ปัญหาเสพติด
- บทที่ 5 กระบวนการมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด
- บทที่ 6 บทสรุป การอภิปรายและข้อเสนอแนะ

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่  
Copyright© by Chiang Mai University  
All rights reserved